

АҚАН СЕРІ – ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Ширинбеков Дастан Медетбек ұлы

Шыршық мемлекеттік педогогикалық университеті «Қазақ тілі және әдебиеті»
бағытының II курс студенті.

Ғылыми жетекші: **Байзаков Жандос**

Шыршық мемлекеттік педогогикалық университетінің ұстазы, доцент,
Phd докторы

АННОТАЦИЯ

Мақалада Ақан сері Қорамса ұлының өмірі, шығармашылығы, сауықшылдығы жайлы сөз барады. Оның шығармаларының негізгі тақырыптары ашып берілген.

«Ақан сері-азаматтың сұңқары, қызыл тілдің ділмәрі, жігіттің құлпы жібегі, сөздің ағытылған тиегі. Өлді деуге сияма ойлаңдаршы, өлмейтұғын артынан сөз қалдырған», - деп, қазақтың бас ақыны Абай айтқандай, Ақан сері - жүрегі қазақ деп соққан әр бір Алаш ұрпағының жадында мәңгі қалатын тау тұлға, сөнбес сәуле еді.

Кілт сөздер: *Ақан сері, махаббат лирикасы, өлең сүйгіштік, Шығыс классикалық әдебиеті, лирик ақын, композитор.*

ANNOTATION

The article tells about the life, work and entertainment of the son of Akan Seri Koramsa. The main features of his works are revealed.

"Akan Seri is the Falcon of a citizen, the dilemmas of the red tongue, the silk of the castle of the guy, the unfastened Shank of the word. As the main Kazakh poet

Abay said, akan Seri was a mountain person, a light that will forever remain in the memory of every Alash generation, whose heart beat Kazakh.

Keywords: *Akan Seri, love lyrics, love of poetry, classical literature of the East, lyric poet, compasitor.*

Кіріспе: Ақан сері Қорамса ұлы XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басында өмір сүрген, көрнекті ақын, халық қайраткері және аса талантты әнші-композитор болған. Ол 1843-жылы Ақмола облысы Көкшетау өңіріндегі Қоскөл деген жерде туған. Ақанның туған кездегі аты – Ақжігіт еді. Ақанның білімге құштар екенін сезген әкесі оған жасынан молда жалдап сауатын аштырады. Кейінірек ол Қызылжарға аттанып, Уали ахун қазіреттің медресесіне оқуға түседі. Алайда бұл медресе мұсылман салтындағы медресе болғандықтан, ондағы дінге байланысты сабақтар молынан жүргізіледі. Ақан ол жерде оқи жүріп Шығыстың классикалық ақындарының шығармаларымен танысады. Науаи, Фердауси, Низами, Физули, Сағди, Хафиз, Шамси шығармаларын терең меңгеріп, оларды өз өлеңдеріне қосып отырады. Сонымен қатар араб, парсы, шағатай тіліндегі көне шығармалармен танысып, өзінің көз қарасын нығайта түседі.

Негізгі бөлім: Ақан сері көкірек көзі ояу, талапты жастардан бірі еді. Ол өз бетінше орыс тілін үйреніп, өзінің зеректігін, мәдениеті жоғарылығын танытады. Ақан өлеңдерінің бастауы сонау қазақ халқының тарихында жатыр. Жас кезінен бойына сіңіп, ойын билеген халық шығармашылығы оның ақындық дарынының қалыптасуында іргетасы болып табылды. Ол өзінің алғашқы өлеңдерін жазып, ауызша да айтып таратып жүрді. Бірақта бұл уақытта халық оқып үйренгеннен, жазып үйренгенді өзіне мақұл көретінді. Сондықтан да Ақан өз өлеңдерін көбірек ауызша таратып жүрді. Бірақта ол жазба әдебиетті де тастап қойған жоқ. Ақан өмір сүрген уақытта – Абай, Ыбырай, Шоқан, Біржан секілді әдебиеттің жаңа сатысына көтерген ақындармен бірге дамыды.

Ақан серінің өлеңдері өте мол және күрделі тақырыптарда жазылғандығы ақынның көз қарасының кеңдігі, халықтың өмірін ашық айта алғандығы, кең тынысты лирик ақын және керемет әнші – композитор екендігін аңғарамыз. Ақын өлеңдерінің негізгі тақырыбы өмірді бақытты да сәнді етіп өткізуді талап етіп оның ішкі арман-қиялдарынан туған. Ол өзінің өлеңдері арқылы жастарды білімді, талапты болуға үндейді. Өнер жолын ұстанған жастарды талапты, ержүрек, білімді болуға шақырады. Өнер жолын тек қана сабырлы жастар басып өтуіне сенім білдіріп, оларға арқау артып отырады.

Ақан сері – лирик ақын, шебер әнші. Ақанның жазған шығармаларының барлығы оның жүрек толғаныстарынан туындаған, жаныңды елжіретіп, сезімді сыршыл да сыншыл тебіретін поэзиядан туған. Оның қазақтың сан сұлуларына арнап жазған өлеңдерімен соларға арнап жазылған ғашықтық хаттарын оқыған адам Ақанның жан түйшіктікер поэзиясының аса құнды әрі қайталанбайтын ерекшеліктеріне көз жеткізеді. Әрі оның өлеңдерін сүйсініп оқуға құштар болып қалады. Ақан поэзиясының негізі болып табылатын серілік өмір, махаббатқа құмарлық тақырыптары болып табылғандықтан ол ешбір оқырманның назарынан тыс қалмайды. Ақынның ғашықтық тақырыптағы бірқатар шығармалары аттары аталып, сыр сипатын бейнелейтін өзінің белгілі бір ғашықтарына арнап жазылған. Олар: Ақтоты, Ұрқия, Жамал сияқты белгілі адамдарға арналған. Бұл тақырыптағы шығармалары арқылы ақын өзінің басынан кешкен оқиғаларды бейнелейтін болса, «Нұрилла», «Балқадидиша», «Мақпал қыз», «Ғалиянұр» сияқты т.б. шығармаларында сұлулармен сырласып, олардың ішкі сырларын жыр етіп отырады.

Ақынның «Айтайын замандасқа біраз кеңес» толғауында осындай жігіттерге арнап, сол заманның талғамына сәйкес жігіттің 13 түрлі мінезін ашып көрсетеді. Мұндағы 13 түрлі мінез бірін-бірі қайталамай дараланып түсуіде, оның кең тынысты ақындығынан дерек беріп отыр. Ақын жігіттерге мінездеме беру арқылы жастарға өзгеше бір үлгі танытып, оларға атақ абырой алып келетін пайдалы жұмыстарға үндеп отырады.

Талқылау:

Лермонтов болмағанмен біздің Ақан,

Кісі ме еді ақындықтан құр алақан?

Ортасын олқы көрген бұл да дара,

Имеген иттерге бас сері дарқан, - деп қазақ поэзиясының сал серісін

Илияс Жансүгіров жырлағандай, қазақ даласындағы сал-серілік дәстүрдің аса ірі өкілдерінің бірі тамаша талғам иесі, қасірет пен қуанышқа толы тағдыр иесі Ақан сері Қорамсаұлы.

Ақан сері өлең жазумен қоса тазы жүгіртіп, қыран салған аңшы да болған. Оның ерекше сүйіп, ардақ ұстайтыны бұл оның тұлпары – Құлагер еді. Оның аты сол кезеңдегі ерекше туған жүйрік болатын. Оған арнап Ақан шілдехана да салғызған еді. Бұл іс-әрекетінен оның Құлагерге деген сүйіспеншілігі аса мол, көңілі кең дара екенін түсінеміз. Құлагерде ерекше жүйрік болып, сол кездегі бәйгелердің сәнін ашатын тұлпар болды. Оның бірнеше бәйгелерде үстемдікті қолдан бермеуі, қарсылас топ жүрегінде өшпенділік, көре алмаушылық сезімдерін оятты. Осындай өшпенділік арқасында Құлагер бір бәйгені бастап, соңына жеткізе алмады. Қазақта бәйгедегі тұлпарға қол жұмсау ең ауыр залымдықтың бірі болып қаралады. Ақанның көңілінен ерекше орын тапқан тұлпарының мұңды тағдыры оғанда әсерін тигізбей өтпеді. Ақан Құлагерге арнап жазған өлеңінен де бұл жәйтті айқын аңғарамыз. Сондықтан да өлеңін «Құлагер – ақын трагедиясы» деп өзгеше үн қосып айтылады.

Қорытынды: Қорыта айтқанда: Ақан сері XIX ғасырда өмір сүріп, өзінен қайталанбайтын әндер мен өлеңдер қалдырған дарынды ақын, шебер сазгер еді. Ол өз өлеңдерінде махаббатты арқау етіп, өмір бойы нағыз махаббатты аңсап өткен. Бірақта ол өзінің ішкі дүниесін оқырман қауымға ерекше сезімдермен бейнелеп бере алды. Оның өлеңдеріндегі қайталанбас жыр жолдары әрбір оқырманды өзіне баурап, қиял әлеміне саяхат етуге мәжбүр ете алады. Бұл арқылы ол XIX ғасырда қазақ әдебиеті дамуында жаңа кезеңді бастап берген ақындардың бірі деуге болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒА ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Қазақ әдебиеті» энциклопедиясы, Алматы 2001
2. Stud.kz. ғаламтор материалдары
3. «Маңғыстау» энциклопедиясы, Алматы 1997
4. С.Жүнісов «Ақан сері» романы.